

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: ПРІОРИТЕТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Проаналізовано сучасну систему надання державної підтримки суб'єктам господарювання аграрного сектора економіки України. Визначено основні напрями вдосконалення структури державної підтримки. Розглянуто критерії ефективності державної підтримки. Обґрунтовано необхідність урахування рівня продуктивності при наданні підтримки.

Ключові слова: державна підтримка сільського господарства, структура державної підтримки, пріоритети і критерії ефективності державної підтримки.

The analyze of modern system of State support in Ukrainian agrarian sector of economy is provided. Basic directions of improvement of State support structure of are certain. The criteria of efficiency of State support are determinate, and the necessity to count the level of the productivity is considered for State support providing.

Key words: state support of agriculture, structure of state support, priorities and criteria of effectiveness of state support.

Надання державної допомоги суб'єктам господарювання є одним з ефективних шляхів розв'язання економічних, соціальних і політичних проблем, досягнення національних цілей розвитку. У теперішній час в усіх без винятку країнах існує система надання такої державної підтримки. При цьому в країнах з розвинутою економікою вона регулюється нормативно-правовими актами, оскільки фактично охоплює особливі інструменти втручання державних інституцій у ринковий механізм і тому не може мати періодичний, опосередкований характер. Державна допомога суб'єктам господарювання є специфічним інститутом для українського законодавства, оскільки відсутній єдиний рамковий закон, який визначав би економічні й організаційні засади надання державної допомоги суб'єктам господарювання та контролю за її використанням [2].

Розвиток аграрного сектора в силу своєї специфічності в переважній більшості країн світу нерозривно пов'язаний з державною підтримкою. Важливість розвитку аграрного сектора для України обумовлюється, насамперед, необхідністю формування продовольчої безпеки, підвищенням зайнятості певної частини населення і збільшенням експортного потенціалу країни. Пріоритетне значення цього сектора економіки проявляється і в постійному зростанні обсягів бюджетного фінансування розвитку сільського господарства від 1,16 млрд грн у 2000 р. до 11,02 млрд грн у 2008 р., щоправда значного скорочення він зазнав у 2009 р. – до 6,4 млрд грн. На жаль, збільшення державної підтримки не обернулося бажаною продуктивною віддачею і необхідним фінансовим забезпеченням товаровиробників. Ринкові трансформації, міжнародні інтеграційні процеси крім нарощування кількісних параметрів потребують якісної зміни формування механізму державної підтримки АПК.

Методологічним проблемам удосконалення системи державної підтримки вітчизняного аграрного сектора та контролю за її використанням присвячено численні дослідження вчених, зокрема В. Андрійчука, О. Бородіної, А. Гайдуцького, В. Галушка, М. Дем'яненка, А. Діброви, Ю. Лузана, І. Михасюка, О. Могильного, Т. Осташко, П. Саблука, Г. Черевка та ін. У роботах цих авторів обґрунтовано об'єктивну необхідність державної підтримки сільського господарства, визначено її цілі, завдання і функції у процесі ринкової трансформації галузі з урахуванням зарубіжного досвіду та національних особливостей.

Разом з тим досить широке коло питань висвітлено ще недостатньою мірою, зокрема щодо визначення критеріїв ефективності державної підтримки галузей сільського господарства і побудови ефективно діючого механізму державної підтримки аграрного сектора економіки країни в умовах інтеграційних процесів. Метою даної роботи є виявлення напрямів удосконалення механізму державної підтримки на основі аналізу впливу бюджетних дотацій на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Система заходів державної допомоги потребує всебічного дослідження в кожний конкретний момент часу, вироблення, дотримання та коригування стратегії, її узгодження з національною економічною та конкурентною політикою.

У країнах – членах ЄС концепція державної допомоги носить об'єктивний характер і не залежить від форми державного втручання або намірів держави, що надає таку допомогу. П. 1 ст. 87 Договору про заснування Європейської Спільноти визначає, якщо держава-член надає в будь-якій формі чи за рахунок державних ресурсів, викривлює чи загрожує викривити конкуренцію, надаючи переваги певним суб'єктам господарювання чи виробництву певних товарів, то вона є несумісною зі спільним ринком тією мірою, якою вона впливає і на торгівлю між державами-членами [9]. Тобто державну допомогу розуміють як заходи органів влади з метою підтримки певного суб'єкта господарювання, галузі чи регіону, що одночасно відповідають таким чотирьом критеріям:

1. Залучення державних ресурсів. Допомога надається державою або за рахунок державних коштів (центральною, регіональною та місцевою владою) або недержавними установами, що використовують

передані в їх розпорядження ресурси, тобто такі операції безпосередньо чи опосередковано відображаються в державному бюджеті.

2. Утворення економічної переваги. Одержувач допомоги перебуває у привілейованому становищі порівняно зі своїми конкурентами.

3. Селективність. Допомога є селективним заходом і впливає на стан рівноваги товарного ринку, змінюючи поведінку окремих фірм (одержувачів) і конкурентів. Саме цей критерій відрізняє державну допомогу від так званих “загальних заходів” (а саме, заходів, що застосовуються до будь-яких підприємств у всіх секторах економіки в державі, наприклад загальнонаціональних заходів фіскального характеру).

4. Вплив на конкуренцію та торгівлю. Допомога апіорі потенційно впливає на конкуренцію та торгівлю між державами-членами [17].

Розрізняють два основні види допомоги.

Горизонтальна допомога (на горизонтальні цілі розвитку): міжгалузеві правила, спрямовані на вирішення проблем будь-якої галузі чи регіону. Саме вона сфокусована на підтримці проектів загальноєвропейського значення та на створенні необхідних передумов для забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання [4].

Галузева допомога спрямовується на подолання проблем конкретної галузі з урахуванням специфіки її функціонування. Загальні правила державної допомоги не застосовуються або застосовуються обмежено в сільському господарстві, лісовому господарстві, рибальстві, аквакультури і на транспорті.

У країнах ЄС застосовується імперативний метод регулювання (забороненою є будь-яка державна допомога, крім дозволеної) і розроблено унікальну процедуру надання державної допомоги, коли країна-член має право надавати державну допомогу, а Європейська Комісія повинна контролювати цей процес. Рішення приймається національним органом, зацікавленим у розвитку внутрішнього ринку, а затверджується наднаціональним органом, метою діяльності якого є захист спільного ринку, тобто розроблено механізм погодження інтересів різних сторін, забезпечення їх балансу та об'єктивності прийняття відповідних рішень. Ця обставина є надзвичайно важливою з огляду на те, що така “штучна” зміна умов функціонування суб'єктів господарювання може як зумовити стимулюючий вплив на їх діяльність, так і порушити стан рівноваги певного товарного ринку (викривити конкурентне середовище). Останнє набуває вагомого значення в сучасних процесах глобалізації економіки, що характеризуються асинхронністю та розбалансованістю розвитку і водночас надзвичайною динамічністю та інтенсивністю. Система державної допомоги суб'єктам господарювання повинна відповідно змінюватися і пристосовуватися до нових умов.

Формування ефективних механізмів державної підтримки аграрного сектора економіки передбачає визначення чітких цілей, обґрунтування та використання системи відповідних критеріїв.

Для кількісної оцінки рівня субсидування аграрного сектора економіки найчастіше звертаються до показників частки державної підтримки у структурі ВВП країни або виручки від реалізації сільськогосподарської продукції. Зокрема, рівень державної підтримки в Новій Зеландії дорівнює 0,4 %, у США – 1, країнах ЄС – 1,7, у Швейцарії – 3 % ВВП. У країнах Організації економічного співробітництва і розвитку вона становить 30 – 40 % загальних доходів фермерів. Рівень підтримки коливається від 1 % у Новій Зеландії, 6 % – в Аргентині, до 60 – 80 % – у Норвегії, Японії і Швейцарії [6]. Частка державної фінансової підтримки вітчизняних сільгосптоваровиробників у випуску продукції за 1998 – 2008 рр. коливалася від 14,3 до 2,1 %, тобто в середньому в 3-4 рази була нижчою порівняно з країнами-членами ЄС, США та іншими технологічно розвинутими країнами [3; 16]. Не заперечуючи можливість використання кожного з цих показників, вважаємо за доцільне для оцінки рівня державної підтримки в країні враховувати її величину з розрахунку на одиницю площі (з урахуванням розораності сільськогосподарських угідь). Так, у країнах Європейського Союзу економічна підтримка останніми роками становила 331 євро в розрахунку на 1 га, тоді як за розрахунками Т. Калашнікової фінансова підтримка на 1 га с.-г. угідь в Україні становила 199 грн або 27 євро, що в 12,3 рази менше [10].

Державна підтримка є складовою системи державного регулювання сільського господарства, що являє собою сукупність правових, фінансово-економічних, організаційних та інших заходів держави щодо стимулюючого впливу на розвиток як сільськогосподарського виробництва, так і сільських територій у потрібному для суспільства напрямку [7, с. 77]. Проте, як зауважує А. Діброва, трактування державної підтримки лише з позиції фінансової або бюджетної підтримки є неповним, оскільки вона може включати інформаційне забезпечення, розвиток дорадництва, системи страхування та біржового ринку.

На думку Ю. Лузана, рівень державної підтримки має забезпечувати стабільні темпи розвитку аграрного сектора, унеможливаючи збитковість сільськогосподарських підприємств [12]. Ширше мету державної підтримки визначає академік УААН М. Дем'яненко: “... Метою такої політики є: підтримка прибутковості сільськогосподарських товаровиробників і стабільної економічної ситуації в галузі, забезпечення продовольчої безпеки, конкурентоспроможних товаровиробників у міжнародному поділі праці, упередження негативних процесів міграції праці тощо” [5]. Водночас, як зауважує Т. Олійник, ефективний механізм державної підтримки має забезпечувати не тільки прибуткове ведення сільськогосподарського виробництва, що відображає досягнення інтересів власників сільгоспідприємств, а й задоволення інтересів найманих працівників і землевласників-орендодавців [14].

Відсутність в Україні єдиного нормативно-правового документу (довготермінової стратегії), в якому було б закріплено механізм забезпечення конкурентноспроможності вітчизняної аграрної продукції з гарантіями державної підтримки, формує ситуацію невизначеності пріоритетів і цілей у механізмі державної підтримки галузі. А відтак, стає доволі проблематичною і оцінка ефективності дії цього механізму.

Основними пріоритетами в напрямках державної підтримки розвитку аграрної сфери можуть виступати: по-перше, нарощування обсягів виробництва продукції відповідної якості, що дозволить вирішити проблему продовольчої безпеки; по-друге, формування конкурентноспроможного аграрного сектора економіки, що буде виступати вагомим джерелом економічного зростання економіки; по-третє, активізація науково-дослідної роботи, яка, спираючись на інноваційну складову, забезпечить конкурентну перевагу вітчизняних товаровиробників у довгостроковій перспективі.

Визначення пріоритетів у механізмі державної підтримки розвитку сільського господарства повинно враховувати відповідний етап розвитку економіки. В умовах недостатніх обсягів виробництва основних видів продукції сільського господарства, низької купівельної спроможності, обмеженого доступу суб'єктів господарювання до фінансового ресурсу, абсолютно виправданим можна вважати надання прямої державної підтримки в розрахунку на одиницю площі або голову худоби. За таких умов державна підтримка буде виконувати переважно функцію підвищення дохідності товаровиробників. Критерієм оцінки можуть виступати темпи нарощування обсягів відповідних видів продукції.

У перспективі ефективність такого виду підтримки може призвести до зниження продуктивності і ефективності господарювання, буде проявлятися “ефект дотаційної голки”, що явно буде суперечити бажанню досягти певного рівня конкурентноспроможності. Розвиток ринкового механізму вимагатиме опосередкованих заходів, які не втручались би в його дію. Акцент зміститься на користь заходів державної підтримки, що, з одного боку, не викривлятимуть дію ринкового механізму, з іншого – забезпечуватимуть реалізацію суспільних інтересів. Критерієм ефективності державної підтримки виступатиме досягнутий рівень продуктивності галузі як основи формування конкурентноспроможності аграрного сектора та реального джерела економічного зростання.

На нашу думку, державна підтримка сільського господарства повинна здійснюватися з обов'язковим урахуванням досягнутого рівня продуктивності суб'єктів господарювання, щоб не відбувалося консервування структури виробництва, яка в основі матиме обмежені джерела економічного зростання аграрного сектора економіки.

Методологічною посилкою в зазначеному питанні може бути використання в якості критерію для обґрунтування рівня державної підтримки таких видів продуктивності: економічної, соціально-економічної, еколого-економічної та чистої продуктивності. Залежно від поставлених цілей на певному етапі розвитку економіки пріоритетність кожного з видів продуктивності в якості критерію може змінюватися.

Так, фінансово-економічна криза позначилася не тільки на зменшенні дохідності товаровиробників, а й на обмеженості їх доступу до фінансового ресурсу. Щоб зберегти життєздатність переважної більшості суб'єктів господарювання аграрного сектора через систему державної підтримки є доцільним визначення в якості критерію саме економічну продуктивність. Одночасне впровадження низки заходів, націлених на підвищення еколого-економічної продуктивності, за таких умов можуть призвести, навпаки, до зменшення прибутковості виробництва і обмеженості формування власного фінансового ресурсу господарств [1].

В агропромисловому комплексі процес становлення державної підтримки виробництва й управління нею проходить досить складно і не відповідає запитам сучасності [11]. У практику необхідно додатково ввести близько 20 нових “стандартів” державної підтримки підприємств [15]. К. Наконечною зафіксовано, що між кількістю “стандартів” державної підтримки підприємств країн – членів ЄС та інших економічно розвинутих країн (перелік цілей, напрямків, принципів, форм фінансування моделей) і кількістю “стандартів” державної підтримки підприємств АПК України спостерігаються невиправлені розбіжності (на чотири проценти-пункти). Коефіцієнт подібності (схожості, збігу) “стандартів” АПК України стосовно “стандартів” країн – членів ЄС та інших провідних країн становили по меті – 0,62, напрямку – 0,7, прямих формах фінансування – 0,7, непрямих формах фінансування – 0,8 [13]. Постає завдання подолання згаданих розбіжностей, насамперед з таких аспектів, як установлення порогового обсягу виробництва, виведення із сівозміни не менше 20 % ріллі, регламентація використання агрохімікатів, задоволення внутрішнього споживчого попиту на продовольство за прийнятними цінами, надання гарантій споживачам щодо якості продовольчих товарів та ін.

Збільшується потреба в тому, щоб структура державної підтримки як багатовимірний компонент характеризувався певними співвідношеннями, які утворюють ціле. Витрати на заходи “зеленої”, “жовтої” і “блакитної” скриньки мають бути у співвідношенні: 1,0 (загальна сума); 0,59:0,38:0,01 [13]. Динаміка ж структури витрат державного бюджету на сільське господарство України протягом 2004 – 2009 рр. засвідчує певні викривлення бажаних співвідношень (рис.1).

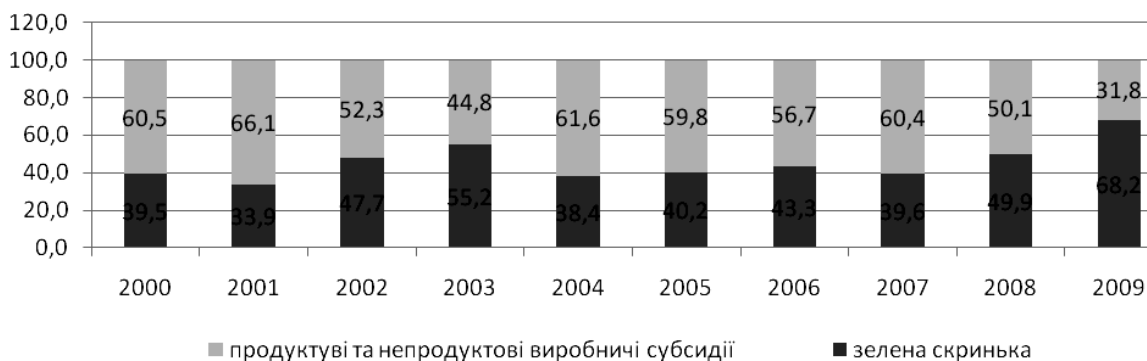

Рис.1. Структура бюджетної підтримки сільського господарства України за 2000 – 2009 рр., %

Лише в 2009 р. питома вага заходів зеленої скриньки в бюджетній підтримці сільського господарства досягла 68,2 %, що переважно стало результатом істотного скорочення її загальних обсягів, а не зусиль з удосконалення її структури.

У країнах Організації економічної співпраці і розвитку 68 % підтримки сільського господарства оплачують споживачі цієї продукції і 32 % – платники податків. Таким чином, споживачі змушені платити за продукти харчування набагато більше, за значно вищими порівняно зі світовими внутрішніми цінами. Країни, що розвиваються, очевидно не зможуть собі цього дозволити. Тому при вдосконаленні системи державної підтримки слід враховувати ці чинники й тенденції.

Унаслідок вступу України до СОТ відбулося зростання індексу цін на продовольство на внутрішньому ринку. Згідно з дією законів попиту і пропозиції, це повинно було б стимулювати вітчизняних товаровиробників нарощувати пропозицію. Проте ми спостерігаємо зворотні процеси, як в обсягах виробництва продукції тваринництва, так і в чисельності поголів'я худоби.

На думку А. Діброви, вітчизняний товаровиробник недоотримує фінансові ресурси для здійснення процесів відтворення в галузі через недосконалу систему ціноутворення на продовольство на всьому “ланцюжку” формування його вартості. Адаже роздрібні ціни на внутрішньому ринку на м'ясо та молоко нині часто перевищують світові, проте закупівельні ціни – суттєво поступаються зарубіжним аналогам. Розрахований показник еквіваленту підтримки виробника (показує частку трансфертів сільськогосподарським товаровиробникам у загальному обсязі грошових надходжень сільськогосподарських підприємств, або частку їх грошових надходжень, пов'язаних з державною аграрною політикою), засвідчив, що в середньому за 2001 – 2006 рр. 99,9 % загального обсягу грошових надходжень сільськогосподарських підприємств отримували від ринку без будь-якої державної підтримки [8].

Неоднозначно експерти висловлюються і про ефективність системи дотацій виробництва продукції рослинництва і тваринництва, яку в нашій країні було розроблено і введено до початку 2000 р. Аналіз Т. Калашнікової механізму застосування прямих дотацій у рослинництві і тваринництві та їх впливу на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області в 2006 р. дозволив зробити висновок, що ефективність виробництва в зазначених галузях визначається не розмірами бюджетних дотацій [10].

Сучасна вітчизняна агроекономічна наука потребує подальших досліджень щодо оцінки ефективності державної підтримки сільського господарства. Об'єктом нашого аналізу виступили результати діяльності сільгоспідприємств Харківської області в 2007 – 2009 рр. з різним рівнем державної підтримки.

По-перше, нами виявлено певну нестабільність надання обсягів державної підтримки сільського господарства сільгоспідприємствам області, що певним чином пов'язана з кризовими явищами в економіці (рис. 2).

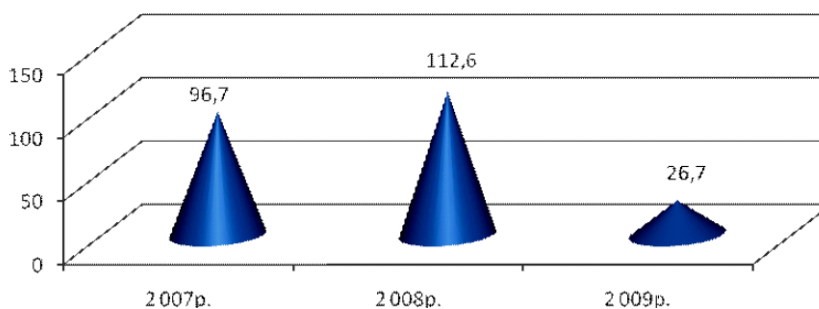

Рис. 2. Обсяги державної підтримки сільськогосподарських підприємств Харківської області в 2007 – 2009 рр., млн грн

По-друге, істотних змін зазнала структура державної підтримки за галузями. Питома вага фінансового ресурсу, спрямованого на розвиток галузі тваринництва, мала дещо стабільну величину і коливалася в межах 40 % від загального обсягу підтримки (2007 р. – 40,2 %, 2008 р. – 36,3, 2009 р. – 40,4 %), натомість на частку ресурсів для розвитку рослинницької галузі приходилося від 35,9 % у 2008 р. до 9,6 % у 2009 р. (2007 р. – 29,7 %). При цьому слід зауважити, що саме продукція галузі рослинництва є основним джерелом отримання основної маси прибутку господарюючих суб'єктів. У 2007 – 2009 рр. продукція рослинництва займала більше 75 % у структурі товарної продукції сільського господарства області і забезпечувала основну масу прибутку (рис. 3).

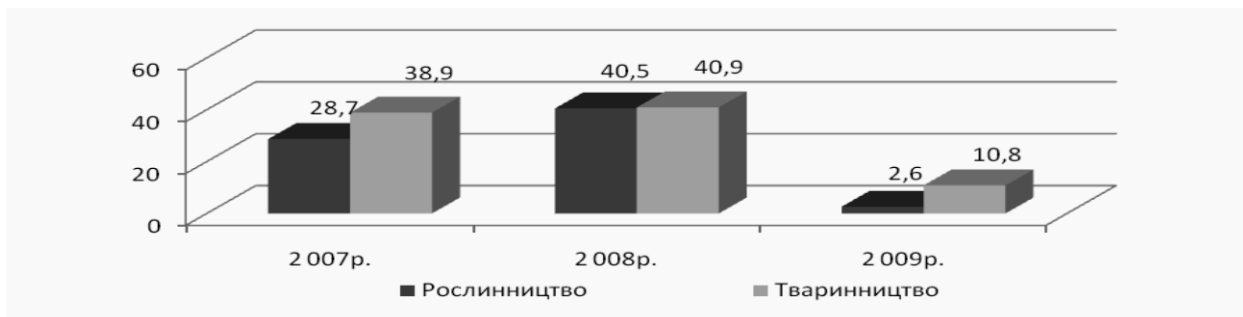

Рис. 3. Розподіл державної підтримки с.-г. підприємств Харківської області в 2007 – 2009 рр. за галузями сільського господарства, млн грн

За зазначений період відбулися зміни у структурі користувачів державної підтримки сільського господарства за обсягами підтримки в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь (табл. 1).

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області за розмірами державної підтримки з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь

Групи підприємств за розміром підтримки, грн./га	2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	Кількість підприємств в у групі	у %	Кількість підприємств в у групі	у %	Кількість підприємств в у групі	у %
0,0	70	16,2	117	23,6	342	68,1
0,01-35,00	137	31,6	98	19,8	96	19,1
35,01-70,00	107	24,7	120	24,2	28	5,6
70,01-105,00	41	9,5	55	11,1	11	2,2
Понад 105,01	78	18,0	105	21,2	25	5,0
У середньому	433	100,0	495	100,0	502	100,0

Слід констатувати факт, що якщо в 2007 р. не одержували державної підтримки за будь-якою програмою лише 70 підприємств (16,2 % від загальної кількості), то в 2009 р. – вже 342 підприємства (68,1 %).

Оскільки майже в усіх групах підприємств (табл. 2) виробництво було прибутковим, можна стверджувати, що загальний рівень державної підтримки лише поліпшував показники дохідності, а разом із ними й певні можливості для відтворення сільськогосподарського виробництва.

Разом з тим нестабільність обсягів державної підтримки напряму вплинула на рівень ефективності господарювання. Так, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва сукупності досліджуваних підприємств Харківської області мав чітку тенденцію до зниження: від 23,6 % у 2007 р. до 3,2 % у 2009 р. Простежується також тенденція збереження порівняно низького рівня рентабельності в групі підприємств, що не отримували державної підтримки. Так, у 2007 р. він становив 9,0 %, у 2008 р. – 4 %, а в 2009 р. – 0,9 %.

Групування сільськогосподарських підприємств Харківської області
за розмірами державної підтримки з розрахунку на 1 га
сільськогосподарських угідь за 2007 – 2009 рр.

Групи підприємств за розміром підтримки, грн/га	Кількість підприємств у групі	Середній розмір підтримки, грн/га	Середній розмір підприємства за площею с.-г. угідь, га	Працівників на 100 га с.-г. угідь, осіб	Середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн	Продуктивність праці, тис. грн	Рівень рентабельності с.-г. виробництва, %	Прибуток від реалізації с.-г. продукції в розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн
<i>2007 р.</i>								
0,0	70	0,00	1281	2,05	810,42	72,0	9,0	122,14
0,01-35,00	137	20,54	2693	2,20	640,27	77,7	37,6	466,91
35,01-70,00	107	51,23	2558	2,44	634,21	74,1	37,8	496,84
70,01-105,00	41	86,30	3434	3,30	659,00	69,3	26,6	480,74
Понад 105,01	78	287,16	2788	4,25	813,37	71,1	6,4	182,98
У середньому	433	88,20	2519	2,80	704,49	74,1	23,6	391,25
<i>2008 р.</i>								
0,0	117	0,00	1277	1,97	893,16	100,5	4,0	75,86
0,01-35,00	98	19,54	2609	2,41	1059,65	133,7	12,8	367,05
35,01-70,00	120	51,55	2472	2,03	936,73	100,8	15,4	273,13
70,01-105,00	55	86,79	2856	2,56	871,13	85,0	-6,0	-138,60
Понад 105,01	105	223,89	3305	3,13	1008,23	93,0	8,8	236,14
У середньому	495	92,55	2436	2,49	974,80	102,1	8,7	204,30
<i>2009 р.</i>								
0,0	342	0,0	1969	2,00	1014,32	133,4	0,9	23,48
0,01-35,00	96	10,67	3408	2,27	991,25	125,1	3,5	96,79
35,01-70,00	28	51,37	2729	2,75	1020,45	108,5	12,7	337,20
70,01-105,00	11	84,36	4936	2,99	1298,47	96,0	-4,1	-122,79
Понад 105,01	25	173,75	3316	3,96	1222,91	160,4	9,7	562,78
У середньому	502	21,74	2418	2,30	1049,67	129,9	3,2	93,26

Групування підприємств за розміром підтримки на 1 га с.-г. угідь показало її певний позитивний вплив на формування трудового потенціалу, оскільки за всіма групами простежується чітка закономірність зростання рівня трудозабезпеченості в міру збільшення обсягів сукупної державної підтримки.

У 2007 р. групи підприємств з рівнем державної підтримки від 0,01 до 70,00 грн/га мали найвищий рівень рентабельності – більше 37 %. До цієї групи входили підприємства середнього розміру як за площею угідь, так і за чисельністю зайнятих у розрахунку на 100 га. Разом з тим слід зауважити, що саме в цих групах рівень середньомісячної заробітної плати одного працівника виявився найнижчим. Наведені дані за 2008-2009 рр. також свідчать про відсутність чіткого взаємозв'язку між рівнем державної підтримки, ефективності діяльності та середньомісячною заробітною платою найманих працівників.

За умов високої конкуренції на ринку аграрної праці та перевищення пропозиції праці над попитом на неї власники підприємств одержують певну частину прибутків за рахунок низької оплати праці, яка в сільському господарстві є найнижчою серед усіх видів економічної діяльності, а в багатьох сільгосппідприємствах навіть нижче за прожитковий мінімум. Але ж саме від продуктивності праці найманих працівників залежить досягнення високих показників ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств [14].

Необхідність урахування рівня продуктивності при визначенні ефективності державної підтримки підтвердила свою значимість у ході аналізу практики господарювання. Виявилось, що в 2008 р. і 2009 р. рівень збитковості мала група підприємств з порівняно високим рівнем державної підтримки (від 70,01 до 105,00 грн/га) і найнижчими показниками продуктивності. До речі в 2009 р. проявилася чітка залежність між рівнем продуктивності праці і обсягами державної підтримки в розрахунку на 1 га с.-г. угідь, що, правда, ця залежність зворотна.

Отже, відсутність в Україні єдиного нормативно-правового документу (довготермінової стратегії), в якому було б закріплено механізм забезпечення конкурентноспроможності вітчизняної аграрної продукції з гарантіями державної підтримки, формує ситуацію невизначеності пріоритетів і цілей у механізмі державної підтримки галузі. А відтак, стає доволі проблематичною і оцінка ефективності дії цього механізму.

Удосконалення структури державної підтримки сільського господарства повинно здійснюватися в комплексі з урахуванням етапів розвитку економіки, а саме розбудови ринкового механізму господарювання.

На основі аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області встановлено, що сукупний рівень державної підтримки товаровиробників слабо пов'язаний як з рівнем їх продуктивності, так і з мотивацією найманих працівників до праці.

За таких умов, на нашу думку, є доцільним здійснення державної підтримки суб'єктам господарювання з урахуванням досягнутого рівня продуктивності, щоб не відбувалося консервування структури виробництва, яка в основі матиме обмежені джерела економічного зростання аграрного сектора економіки.

Значна частка державної підтримки спрямовується на стимулювання виробництва конкретних видів продукції, а різні підприємства можуть мати дуже істотні розбіжності в галузевій структурі. Тому наш подальший аналіз буде спрямовано на дослідження взаємозв'язку між рівнем державної підтримки та ефективністю діяльності суб'єктів господарювання у галузях рослинництва і тваринництва.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах” від 11 лютого 2010 р. № 164. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/>
2. *Бугаєнко Н. М.* Сучасні тенденції розвитку системи державної допомоги в ЄС / Н. М. Бугаєнко // Статистика України. – 2010. – № 1. – С. 92–98.
3. *Галушко В. М.* Методологічні та практичні аспекти оцінки рівня державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників / В. М. Галушко, А. Д. Діброва, Л. В. Діброва // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 3.
4. *Гілкріст Дж.* Коментар щодо розвитку державної політики та законодавства України у сфері надання державної допомоги / Дж. Гілкріст // Контракти. – 2004. – № 30. – Режим доступу : http://www.kontrakty.com.ua/show/ukr/print_article/4/3020043370.html
5. *Дем'яненко М. Я.* Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку: [доп. на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конгр. вчених економістів-аграрників, 26-27 квітня 2007 р.] / М. Я. Дем'яненко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – С. 36.
6. *Дем'яненко С.* Яка аграрна політика потрібна Україні? / С. Дем'яненко // Дзеркало тижня. – 2004. – № 17 (492). – 30 квітня.
7. *Діброва А. Д.* Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика / А. Д. Діброва. – К. : ВПД “Формат”, 2008. – 488 с.
8. *Діброва А. Д.* Удосконалення державного регулювання сільськогосподарського виробництва в Україні / А. Д. Діброва // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 44–50.
9. Договір про заснування Європейської Спільноти / Законодавство України. Міжнародні документи. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_017
10. *Калашнікова Т. В.* Механізм і пріоритети державної підтримки аграрного сектору економіки / Т. В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2008. – № 8. – С. 100–104.
11. *Карпенко О.* Хліб і національна ідея / О. Карпенко // Сільські вісті. – 2007. – 30 листоп.
12. *Лузан Ю. Я.* Розвиток державної підтримки аграрного сектора України в умовах членства в СОТ / Ю. Я. Лузан // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 4–11.
13. *Наконечна К. В.* Механізм державної підтримки підприємств і шляхи його вдосконалення / К. В. Наконечна // Економіка АПК. – 2008. – № 2. – С. 58–60.
14. *Олійник Т. І.* Державна підтримка аграрного сектора економіки України / Т. І. Олійник // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 80–85.
15. *Осташко Т. О.* Нові виклики державної політики регулювання аграрних ринків // Теорія і практика ринків. – 2007. – № 2.
16. *Ушачев И. Г.* Концептуальные основы обеспечения продовольственной безопасности стран СНГ / И. Г. Ушачев // Економіка АПК. – 2008. – № 8. – С. 10–20.
17. *Черненко С.* Поняття державної допомоги суб'єктам господарювання / С. Черненко // Конкуренція. – 2008. – № 1 (28). – С. 40–45.

Надійшла до редколегії 30.10.2010 р.